

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍՅԱՆ

տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր
ԵՊՀ Տնտեսագիտության ֆակուլտետի դեկան,
էլ. փոստ՝ sargsyan.yasu@gmail.com

ԱՇՈՏ ՍԱՐԿՈՍՅԱՆ

ՀՀ ԿԱ պետական գույքի կառավարման վարչության պետի տեղակալ
Տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր
էլ. փոստ՝ ashotmarkos@rambler.ru

ԲՈՐԻՍ ԱՎԱԳՅԱՆ

տնտեսագիտության թեկնածու,
ՌԴ պետական ունեցվածքի կոմիտեի տարածքային
վարչության պետի տեղակալ
էլ. փոստ՝ bavag81@mail.ru

**ՀՀ ԵՎ ԼՂՀ ԱՐՏԱՔԻՆ ԱՌԵՎՏՐԻ ՎՐԱ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ԱԶԴԵՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ**

Համաշխարհային տնտեսության գլոբալացման և տնտեսական ինտեգրման խորացման պայմաններում օրըստօրե մեծանում է ամենատարբեր տնտեսական միությունների դերը և, ինչ որ առումով, կարելի է խոսել երկրագնդի տարածքի ամեն մի հատվածի համար նրանց միջև սրվող պայքարի մասին: Դժվար է գտնել այնպիսի ազգային պետություն, որն ընդգրկված չլինի այս կամ այն տնտեսական «բլոկի» մեջ: Նման իրավիճակի հիմքը աշխատանքի միջազգային բաժանման, մասնագիտացման և կոոպերացման մակարդակի բարձրացումն է, ինչի հետևանքով մեծանում է պետությունների տնտեսությունների բացառության աստիճանը: Միջազգային նման երևույթների շարժման հիմքում ընկած են արտաքին առևտրի բացարձակ և հարաբերական առավելությունները: Եվ եթե առաջինի դեպքում աշխարհում ձևավորված առավելություններն ունեն սահմանափակումներ (հատկապես տարածաշրջանային և աշխարհաքաղաքական ռեսուրսների ու պայմանների մասերով), ապա երկրորդ առավելությունները գործնականում սահմանափակ չեն և պետք է առևտրի ժամանակ հասնել դրանց բացահայտմանն ու կիրառմանը: Դրանով իսկ արտաքին առևտուրը կբերի ինչպես երկկողմ, այնպես էլ բազմակողմ դրական էֆեկտներ:

Համաշխարհային տնտեսության հարաբերական առավելությունների բացահայտման դարաշրջանում, իսկ իրականում հենց այդպիսին է զարգացման արդի ժամանակահատվածը, միջազգային տնտեսական ասպարեզում բախվում են ոչ միայն առանձին տնտեսական միությունների շահերն ու նպատակները, այլ նաև հաճախ դրանք խաչաձևվում են: Այդ կատարի մրցավազքի մեջ կարող են կուլ գնալ ու տուժել առանձնապես «փոքր» ազգային տնտեսություն ունեցող երկրները, քանի որ այդ պայմաններում գործում է «Ուժեղի մոտ միշտ էլ թույլն է

մեղավոր» հնադարյան մոտեցումը: Իրավիճակը ծանրանում է նաև նրանով, որ չկողմնորոշված կամ դեռևս այս կամ այն տնտեսական միությանը չմիացած ազգային տնտեսությունների համար վերջնական որոշման ժամանակ ազդում են ոչ միայն տնտեսական ճիշտ հաշվարկներ կատարելու հնարավորությունները, այլ դրանց շարքում կարևոր են դառնում նաև քաղաքական, տարածաշրջանային, աշխարհաքաղաքական և այլ գործոններ, որոնք էապես ազդում են որոշման կայացման վրա: Այսինքն, շատ քիչ է լինում, որ նման ճակատագրական որոշումը ունենա զուտ միայն «տնտեսական», «քաղաքական» կամ մեկ այլ բնույթ: Առավել ևս, որ այդ գործոնների համակարգը գտնվում է անորոշության մեջ, այն առումով, որ մի դեպքում կարևոր և առաջնային են դառնում տնտեսական դրդապատճառները, մեկ այլ դեպքում քաղաքականները, երրորդ դեպքում տարածաշրջանայինները և այդպես շարունակ: Անկասկած է, որ լավագույն լուծումը բոլոր հանգամանքները համալիր ձևով հաշվի առնելն է, սակայն այս դեպքում էլ միշտ չէ, որ կարելի է հասնել նման լուծումների և համակցությունների:

Հայաստանը նույնպես հայտնվեց «կողմնորոշվելու» երկրնտրանքի առջև. ուր գնալ՝ ԵՄ, թե Եվրասիական տնտեսական համագործակցություն (ԵվրԱզԷՄ): Ավելին, այս հարցը երկար ժամանակ գտնվելով հայ հասարակության ուշադրության կենտրոնում դարձել էր սուր քննարկումների առարկա: 2013 թ. սեպտեմբերի 3-ին ՀՀ նախագահ Ս. Սարգսյանի Մոսկվայում արված քաղաքական հայտարարության համաձայն ՀՀ միանալու է Մաքսային միությանը, որի կազմի մեջ ներկայումս գտնվում են ՌԴ-ն, Բելառուսը և Ղազախստանը: Իսկ ինչպիսի՞ն է Ե-դել այդ որոշման ժամանակ տնտեսական գործոնի դերը, որովհետև շատ հաճախ Մաքսային միությանը միանալու ՀՀ որոշումը մեկնաբանվում է որպես տնտեսական անհրաժեշտություն, որն այլընտրանք չունի: Այդ նպատակով պարզենք ՀՀ և ԼՂՀ արտաքին առևտրի վրա տնտեսական միությունների ազդեցության վիճակը և փորձենք հասկանալ, թե ի վերջո ՀՀ համար ճակատագրական հանդիսացող այդ որոշման վրա ինչպիսի՞ն է եղել տնտեսական գործոնի կշիռը:

Այդ նպատակով նախ և առաջ դիտարկենք ՀՀ և ԼՂՀ հիմնական մակրոտնտեսական ցուցանիշների դինամիկան 2008-2012 թթ. ժամանակահատվածում (աղյուսակ 1)

Աղյուսակ 1

ՀՀ և ԼՂՀ հիմնական մակրոտնտեսական ցուցանիշների դինամիկան 2008-2012 թթ.

		2008	2009	2010	2011	2012
Տնտեսական աճ. համախառն ներքին արդյունքի հավելաճի տեպմը	ՀՀ	6.9	-14.1	2.2	4.7	7.2
	ԼՂՀ	14.3	13.1	5.5	9.1	9.9
<i>ՉՆԱ ճյուղային կառուցվածքը</i>						
Արդյունաբեություն	ՀՀ	13.3	13.5	15.4	17.2	17.2
	ԼՂՀ	13.9	16.4	17.2	16.2	13.6
Շինարարություն	ՀՀ	25.3	18.6	17.3	13.0	12.2
	ԼՂՀ	9.8	11.1	12.4	11.0	8.7
Գյուղատնտեսություն և անտառտնտեսություն	ՀՀ	16.3	16.9	17.1	20.3	19.1
	ԼՂՀ	16.1	13.9	11.3	12.8	14.5
Ծառայություններ	ՀՀ	35.2	42.0	40.9	41.1	42.7
	ԼՂՀ	54.0	53.7	55.0	57.4	61.2

ՀՆԱ 1 շնչի հաշվով, (ԱՄՆ դոլար) (%)	ՀՀ	126.4	74.5	105.9	110.2	104.9
	ԼՂՀ	136.7	97.8	110.6	114.1	101.3
Հարկեր / ՀՆԱ (%)	ՀՀ	16.8	11.4	16.6	16.7	18.1
	ԼՂՀ	14.3	13.0	12.8	12.3	12.3
Վարկեր / ՀՆԱ (%)	ՀՀ	17.6	23.1	25.8	33.1	38.2
	ԼՂՀ	16.9	28.3	35.7	43.9	52.6
Ավանդներ / ՀՆԱ (%)	ՀՀ	5.7	9.3	10.3	12.8	16.0
	ԼՂՀ	6.6	8.9	9.2	10.2	13.2
Արտահանում / ՀՆԱ (%)	ՀՀ	9.2	8.2	10.9	13.1	14.4
	ԼՂՀ	19.3	20.7	23.5	21.9	15.5
Ներմուծում ՀՆԱ%	ՀՀ	37.8	38.5	40.7	41.0	42.9
	ԼՂՀ	87.7	84.4	85.9	86.2	78.1

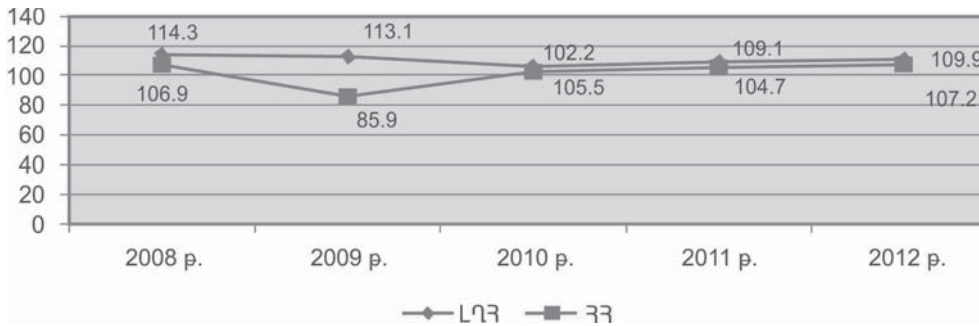
Աղբյուրը. այս և հետագա արդյունականների և գծապատկերների կազմման համար հիմք են հանդիսացել ՀՀ և ԼՂՀ ԱՎԾ տվյալները:

2008-2012 թթ. ԼՂՀ արձանագրվել է միջինում տարեկան 10.4 տոկոս տնտեսական աճ, որին մասնակցում էին տնտեսության համարյա բոլոր հիմնական ճյուղերը, իսկ ՀՀ արձանագրվել է միջինում տարեկան 1.4 տոկոս տնտեսական աճ, այն դեպքում երբ 2009 թ. ՀՀ տնտեսությունում արձանագրվեց 14.1 տոկոս անկում (տես՝ գծապատկեր 1):

Գծապատկեր 1

Համախառն ներքին արդյունքի դինամիկան

(%-ով նախորդ տարվա համապատասխան ժամանակաշրջանի նկատմամբ)

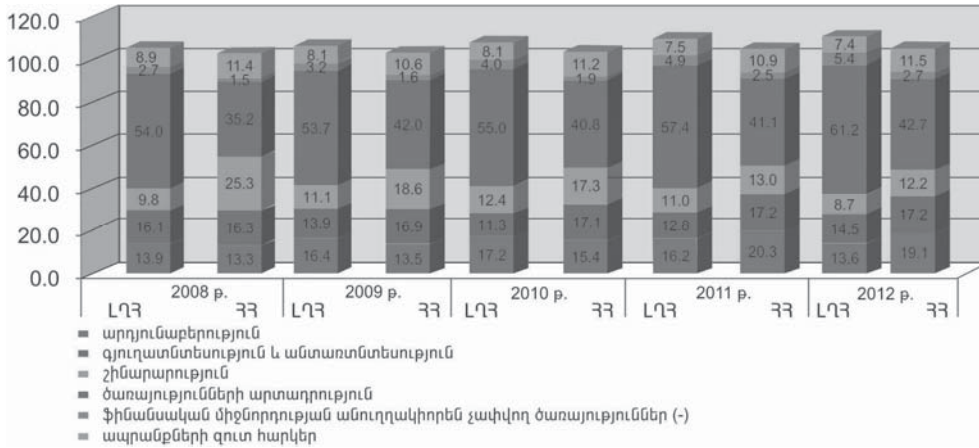
ԼՂՀ-ում ՀՆԱ-ում հիմնական ճյուղերից առաջատարը արդյունաբերությունն է (2008-2012 թթ. միջին աճը կազմել է 6.5 տոկոս), հատկապես հանքարդյունաբերությունը, որտեղ կատարվում են մեծ ներդրումներ՝ ուղղված օգտակար հանածոների պաշարների ուսումնասիրման ու արդյունավետ շահագործման աշխատանքների կազմակերպմանը: Ոլորտը կարևոր նշանակություն ունի հատկապես աշխատատեղերի ստեղծման, տնտեսական աճի և բյուջետային մուտքերի ապահովման գործում:

Ծառայությունների մասնաբաժինը ՀՀ ՀՆԱ-ում 2008 թ. կազմել է 35.2 տոկոս, որը 2012 թ. 2008 թ. համեմատ աճել է 7.5 տոկոսային կետով, իսկ ԼՂՀ-ում

մ 2008 թ. կազմել է 54.0 տոկոս, 2012թ. 2008 թ. համեմատ աճել է 7.2 տոկոսային կետով, պայմանավորված հինգ տարիներից ծառայությունների նկատմամբ բարձր պահանջարկով, որը արդյունք է եկամուտների բարձր աճի (գծապատկեր 2):

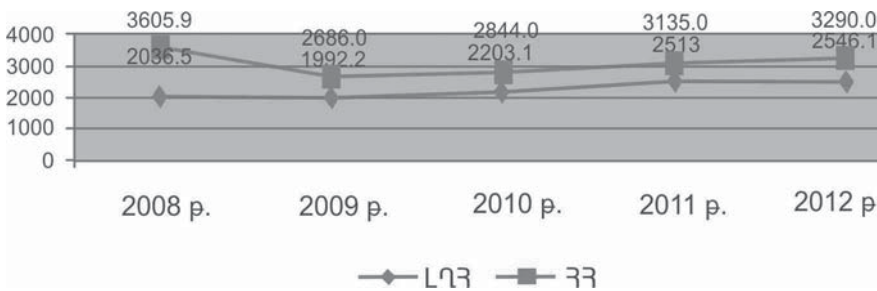
Գծապատկեր 2

**Արտադրված համախառն ներքին արդյունքի կառուցվածքը
ՀՀ-ում և ԼՂՀ-ում (%)**

Գծապատկեր 3

Մեկ շնչի հաշվով ՀՆԱ-ն ԼՂՀ-ում և ՀՀ-ում (ԱՄՆ դոլար)

Հարկ է նշել, որ թեև ԼՂՀ-ում աշխատողների միջին ամսական անվանական աշխատավարձը շուրջ 18%-ով զիջում է ՀՀ համապատասխան ցուցանիշին:

Տնտեսության զարգացման նշված միտումներով պայմանավորված մեկ շնչին բաժին ընկնող ՀՆԱ-ն դոլարային արտահայտությամբ 2008 թ. կազմել է ԼՂՀ-ում 2036.5 ԱՄՆ դոլար, իսկ ՀՀ-ում 3605.9 ԱՄՆ դոլար: Սակայն այն կտրուկ նվազեց 2009 թ., իսկ հետճգնաժամային ժամանակահատվածում սկսեց աստի-

ճանաբար վերականգնվել՝ 2012 թ. այն կազմեց ԼՂՀ-ում 2546.1 ԱՄՆ դոլար, ՀՀ՝ 3290 ԱՄՆ դոլար (գծապատկեր 3):

Աղյուսակ 2

**ՀՀ և ԼՂՀ տնտեսությունների հիմնական ճյուղերի
իրական աճի ցուցանիշները (%)**

		2008	2009	2010	2011	2012
Արդյունաբերություն	ՀՀ	101.7	92.4	109.7	113.9	108.8
	ԼՂՀ	111.6	115.6	105.3	100.8	95.5
Շինարարություն	ՀՀ	103.1	62.6	97.5	91.1	100.2
	ԼՂՀ	124.2	133.5	124.0	101.4	87.4
Գյուղատնտեսություն	ՀՀ	103.1	99.5	86.4	113.8	109.5
	ԼՂՀ	125.4	101.1	88.7	120.1	123.9
Ծառայություններ	ՀՀ	113.8	100.9	103.4	106.1	110.8
	ԼՂՀ	128.3	117.1	107.4	108.3	110.2
Որից՝ տեղեկատվական տեխնոլոգիաներ և տեղեկատվական ծառայություններ	ՀՀ	106.6	83.5	104.5	110.6	103.1
	ԼՂՀ	94.8	140.1	54.2	132.5	144.4
Զբոսաշրջություն	ՀՀ	109.4	103.0	118.9	110.8	111.3
	ԼՂՀ	114.7	103.6	142.9	143.4	136.9

2008-2012 թվականներին արդյունաբերության ճյուղում միջին հաշվով ԼՂՀ-ում գրանցվել է 5.8 % իրական աճ, իսկ ՀՀ-ում՝ 5.3% իրական աճ: Արդյունաբերության ոլորտի աճին հիմնականում նպաստել է ԼՂՀ-ում սննդի արդյունաբերությունը, որի զարգացումը կապված է հիմնականում տեղական գյուղատնտեսական մթերքների վերամշակման հետ: Սննդի արդյունաբերության արտադրանքի ծավալը, սկսած 2008 թվականից, անընդմեջ աճել է՝ իրական արտահայտությամբ միջին տարեկան կտրվածքով ապահովելով 39.0 տոկոս աճ:

ԼՂՀ-ում վերջին հինգ տարիների ընթացքում շինարարության ծավալը միջին տարեկան կտրվածքով աճել է 14.1 տոկոսով՝ արձանագրելով ամենաբարձր աճի տեմպը 2009 թ.՝ 33.5 տոկոս: 2008-2012 թթ. շինարարության ծավալների աճին նպաստել է ԼՂՀ պետական բյուջեի միջոցների հաշվին իրականացված շինարարության ծավալների աճը (39.5%-ը իրականացվել է պետական բյուջեի միջոցների հաշվին), ֆինանսավորման այլ աղբյուրների հաշվին իրականացված շինարարության ծավալները կրճատվել են:

Շինարարական աշխատանքներն ըստ տնտեսության ճյուղերի հիմնականում իրականացվել են կոմունալ տնտեսության ոլորտում (19.5 տոկոս), բնակարանային տնտեսության ոլորտում (18.3 տոկոս) և տրանսպորտի և կապի ոլորտում (13.1 տոկոս):

ԼՂՀ-ում 2008-2012 թթ. գյուղատնտեսության ճյուղի միջին տարեկան աճը կազմել է 11.8 տոկոս (ի տարբերություն դրանց նախորդող հինգ տարիների՝ 2007-2011 թթ., երբ միջին տարեկան աճը կազմել է 8.8 տոկոս): Նշված ժամանակահատվածում իրական աճի տարեկան ցուցանիշները դրսևորել են անկայուն վարքագիծ, որի հիմնական պատճառը բուսաբուծության արտադրանքի տատանումներն են (-19.7 տոկոսից մինչև 39.4 տոկոս): Անասնաբուծության ար-

տադրանքի տարեկան ծավալները 2008-2012 թթ. ընթացքում հիմնականում ապահովել են կայուն աճ, որը միջինում կազմել է 5.7 տոկոս:

ԼՂՀ-ում 2012 թվականին գյուղատնտեսությունը աճել է 23.9 տոկոսով՝ պայմանավորված բուսաբուծության համախառն արտադրանքի ցուցանիշի 32.8 տոկոս աճով, ընդ որում՝ բուսաբուծության մնացած բարձր աճն ապահովվել է հիմնականում ի հաշիվ հացահատիկի արտադրության աճի:

Աղյուսակ 3-ում բերված են ՀՀ և ԼՂՀ սոցիալ-տնտեսական զարգացման հիմնական ցուցանիշները և դրանց աճի տեմպերը 2008-2012 թթ.: Աղյուսակ 3-ի տվյալներից հետևում է, որ 2008-2012 թթ. ինչպես ՀՀ, այնպես էլ ԼՂՀ բնորոշ են եղել զարգացման բավականին դինամիկ ցուցանիշներ, որոնք վկայում են նաև արտաքին աշխարհի հետ ապրանքների և ծառայությունների համապատասխան շուկաների առկայությանը և դրանց որպես տնտեսական աճի գործոնի կարևորությանը:

Աղյուսակ 3

ՀՀ և ԼՂՀ սոցիալ-տնտեսական զարգացման հիմնական ցուցանիշները 2008-2012 թթ.

Ցուցանիշները		Չ/մ	2008 թ.	2009 թ.	2010 թ.	2011 թ.	2012 թ.
Համախառն ներքին արդյունքը (ՀՆԱ)	ՀՀ	մլրդ.դրամ	3568,2	3141,7	3460,2	3776,4	3981.5
Աճի տեմպը		%-ով	106,9	85,9	102,2	104,7	107,2
Համախառն ներքին արդյունքը (ՀՆԱ)	ԼՂՀ	մլրդ.դրամ	87.1	102,3	118.2	135.5	150,0
Աճի տեմպը		%-ով	114.3	113.1	105.5	109.1	109.9
ՀՆԱ մեկ շնչի հաշվով	ՀՀ	հազ.դրամ	1103.3	968.5	1062.7	1155.4	1313.5
Աճի տեմպը		%-ով	113.0	87.8	109.7	108.7	112.5
Համախառն ներքին արդյունքը (ՀՆԱ)	ԼՂՀ	հազ.դրամ	623.1	723.7	823.2	936.1	1023.0
Աճի տեմպը		%-ով	122.2	116.1	113.7	113.7	109.3
ՀՆԱ մեկ շնչի հաշվով	ՀՀ	ԱՄՆ դոլար	3606.1	2666.1	2844.0	3101.8	3269.0
Աճի տեմպը		%-ով	126.4	73.9	106.7	109.1	104.3
ՀՆԱ մեկ շնչի հաշվով	ԼՂՀ	ԱՄՆ դոլար	2036.5	1992.2	2203.1	2513.1	2546.1
Աճի տեմպը		%-ով	136.7	97.8	110.6	114.1	101.3
Դեֆլյատոր	ՀՀ	%	105.9	102.6	107.8	104.2	98.4
Դեֆլյատոր	ԼՂՀ	%	107.8	103.9	109.5	105.1	100.7
Արդյունաբերություն	ՀՀ	մլրդ.դրամ	739.3	669.4	824.4	999.0	1120.5
Աճի տեմպը		%-ով	101.7	92.4	109.7	113.9	108.8
Արդյունաբերություն	ԼՂՀ	մլրդ.դրամ	25.3	34.1	43.0	45.8	40.9
Աճի տեմպը		%-ով	111.6	115.6	105.3	100.8	99.2
Գյուղատնտեսություն	ՀՀ	մլրդ.դրամ	628.1	552.1	636.7	795.0	840.4
Աճի տեմպը		%-ով	101.3	99.5	86.4	113.9	109.5
Գյուղատնտեսություն	ԼՂՀ	մլրդ.դրամ	31.2	30.7	32.1	39.9	50.3
Աճի տեմպը		%-ով	125.4	101.1	88.7	120.1	123.9
Շինարարություն	ՀՀ	մլրդ.դրամ	666.8	365.8	368.8	328.6	469.7
Աճի տեմպը		%-ով	103.1	62.6	97.5	91.1	100.2

Ցուցանիշները		Չ/մ	2008 թ.	2009 թ.	2010 թ.	2011 թ.	2012 թ.
Շինարարություն	ԼՂՀ	մլրդ.դրամ	25.8	34.5	42.8	43.4	37.9
Աճի տեմպը		%-ով	96.2	153.4	123.3	75.1	90.9
Արդյունաբերական արտադրանքի ծավալը	ՀՀ	մլրդ.դրամ	751,3	669.4	824.4	999.0	1120.5
Աճի տեմպը		%-ով	102,0	92.4	109.7	113.9	108.8
Արդյունաբերական արտադրանքի ծավալը	ԼՂՀ	մլրդ.դրամ	25.3	34.1	43,0	45,8	40,9
Աճի տեմպը		%-ով	111.6	115.6	105.3	100.8	99.2
Գյուղատնտեսության համախառն արտադրանքը	ՀՀ	մլրդ.դրամ	628.1	552.1	636.7	795.0	840.4
Աճի տեմպը		%-ով	101.3	99.5	86.4	113.9	109.5
Գյուղատնտեսության համախառն արտադրանքը	ԼՂՀ	մլրդ.դրամ	31.2	30,7	32,1	39,9	50,3
Աճի տեմպը		%-ով	125.4	101.1	88.7	120.1	123.9
Շինարարության ծավալը	ՀՀ	մլրդ.դրամ	858.7	579.7	588.8	504.8	469.7
Աճի տեմպը		%-ով	103.1	62.6	97.5	91.1	100.2
Շինարարության ծավալը	ԼՂՀ	մլրդ.դրամ	25,8	34,5	42,8	43,4	37,9
Աճի տեմպը		%-ով	124.2	133.5	124.0	101.4	87.4
Մանրածախ ապրանքաշրջանառության ծավալը	ՀՀ	մլն.դրամ	1059571,2	1065539,1	1162263,6	1302252,1	1378022.2
Աճի տեմպը		%-ով	104,4	100,1	100,3	102,0	102,3
Մանրածախ ապրանքաշրջանառության ծավալը	ԼՂՀ	մլն.դրամ	62514.7	69215.9	81349.9	95435.9	105044.3
Աճի տեմպը		%-ով	103.2	110.5	108.2	107.3	108.7
Բնակչությանը մատուցված վճարովի ծառայությունների ծավալը	ՀՀ	մլն.դրամ	731657,0	737617,8	791189,5	865591,9	972593,3
Աճի տեմպը		%-ով	113,8	100,9	103,4	106,1	110,8
Բնակչությանը մատուցված վճարովի ծառայությունների ծավալը	ԼՂՀ	մլն.դրամ	11205.9	14481.6	17074.8	15038.0	17205.3
Աճի տեմպը		%-ով	128.3	117.1	107.4	102.4	110.2
Աշխատողների միջին ամսական անվանական աշխատավարձը, դրամ	ՀՀ	դրամ	87406	96 019	102 652	108 092	121 374
Աճի տեմպը		%-ով	117,8	109,9	106,9	105,3	112,3
Աշխատողների միջին ամսական անվանական աշխատավարձը, դրամ	ԼՂՀ	դրամ	80480	88768	92736	98453	102777
Աճի տեմպը		%-ով	117,3	110,3	104,5	106,2	104,4
Պետական բյուջեի եկամուտները	ՀՀ	մլն.դրամ	785355.0	689995.1	780439.4	880851.0	939388.1
Աճի տեմպը		%-ով	137,8	87,9	113,1	112,9	106,6
Պետական բյուջեի եկամուտները	ԼՂՀ	մլն.դրամ	19911.7	21250.8	23807.5	25756.4	28755.6
Աճի տեմպը		%-ով	171,1	106,7	112,0	108,2	111,6
Պետական բյուջեի ծախսերը	ՀՀ	մլն.դրամ	810574,5	929108,6	954316,5	986509,2	100-1049.7
Աճի տեմպը		%-ով	136,5	114,6	102,7	103,4	101,5
Պետական բյուջեի ծախսերը	ԼՂՀ	մլն.դրամ	50074.7	55098.5	62182.4	67377.0	67343.8
Աճի տեմպը		%-ով	162,4	110,0	112,9	108,4	100,0

Գուցանիչները		Չ/մ	2008 թ.	2009 թ.	2010 թ.	2011 թ.	2012 թ.
Պետական բյուջեի հարկային եկամուտներ	ՀՀ	մլն.դրամ	598794.3	503326.5	574064.4	631593.1	725496.9
<i>Աճի տեմպը</i>		<i>%-ով</i>	<i>123.8</i>	<i>84.1</i>	<i>114.1</i>	<i>110.0</i>	<i>114.9</i>
Պետական բյուջեի հարկային եկամուտներ	ԼՂՀ	մլն.դրամ	12462.5	13305.6	15122.7	16659.8	18534.5
<i>Աճի տեմպը</i>		<i>%-ով</i>	<i>124.8</i>	<i>106.8</i>	<i>113.7</i>	<i>110.2</i>	<i>111.3</i>
Վարկային ներդրումներ (ընդգրկված չեն ժամկետանց և երկարաձգված վարկերը)	ՀՀ	մլն.դրամ	628694	724851	891850	1250404	1527886
<i>Աճի տեմպը</i>		<i>%-ով</i>	<i>148.9</i>	<i>115.3</i>	<i>123.0</i>	<i>140.2</i>	<i>122.2</i>
Վարկային ներդրումներ (ներառյալ միջբանկային վարկերը)	ԼՂՀ	մլն.դրամ	17334.2	28994.7	42229.4	59437.1	78927.3
<i>Աճի տեմպը</i>		<i>%-ով</i>	<i>170.3</i>	<i>167.3</i>	<i>145.6</i>	<i>140.7</i>	<i>132.8</i>
Ավանդների գումարը (մնացորդը)	ՀՀ	մլն.դրամ	201939	291619	356325	483592	638349
<i>Աճի տեմպը</i>		<i>%-ով</i>	<i>116.7</i>	<i>144.4</i>	<i>122.2</i>	<i>135.7</i>	<i>132.0</i>
Ավանդների գումարը (մնացորդը)	ԼՂՀ	մլն.դրամ	6796.9	9113.9	10855.9	13879.0	19762.8
<i>Աճի տեմպը</i>		<i>%-ով</i>	<i>134.3</i>	<i>134.1</i>	<i>119.1</i>	<i>127.8</i>	<i>142.4</i>
Արտաքին առևտրաշրջանառությունը	ՀՀ	մլն. ԱՄՆ դոլար	5483.3	4 031.3	4 790.0	5 479.6	5 694.9
<i>Աճի տեմպը</i>		<i>%-ով</i>	<i>124.0</i>	<i>73.5</i>	<i>118.8</i>	<i>114.4</i>	<i>103.9</i>
Արտաքին առևտրաշրջանառությունը	ԼՂՀ	հազ. ԱՄՆ դոլար	305063.9	293967.4	348234.8	392706.9	349012.2
<i>Աճի տեմպը</i>		<i>%-ով</i>	<i>110.0</i>	<i>96.4</i>	<i>118.5</i>	<i>112.8</i>	<i>88.9</i>
արտահանում	ՀՀ	մլն. ԱՄՆ դոլար	1057.2	710.2	1 041.1	1 334.3	1 428.1
<i>Աճի տեմպը</i>		<i>%-ով</i>	<i>91.7</i>	<i>67.2</i>	<i>146.6</i>	<i>128.2</i>	<i>107.0</i>
արտահանում	ԼՂՀ	հազ. ԱՄՆ դոլար	55089.3	57341.2	74821.9	79577.8	57765.7
<i>Աճի տեմպը</i>		<i>%-ով</i>	<i>75.9</i>	<i>104.1</i>	<i>130.5</i>	<i>106.4</i>	<i>72.6</i>
ներմուծում	ՀՀ	մլն. ԱՄՆ դոլար	4426.1	3 321.1	3 748.9	4 145.3	4 266.8
<i>Աճի տեմպը</i>		<i>%-ով</i>	<i>135.4</i>	<i>75.0</i>	<i>112.9</i>	<i>110.6</i>	<i>102.9</i>
ներմուծում	ԼՂՀ	հազ. ԱՄՆ դոլար	249974.6	236626.2	273412.9	313129.1	291246.5
<i>Աճի տեմպը</i>		<i>%-ով</i>	<i>122.0</i>	<i>94.7</i>	<i>115.5</i>	<i>114.5</i>	<i>93.0</i>

Աղյուսակ 4-ում բերված են ՀՀ արտաքին առևտրաշրջանառության և առևտրի հաշվեկշռի ցուցանիշներն ու դրանց կառուցվածքը ըստ ԱՊՀ, ԵվրԱզԵՍ, ԵՄ և այլ երկրների 1996-2012 թթ.: Նշված ցուցանիշների անցած 17 տարիների տվյալները վկայում են, որ այդ ընթացքում ՀՀ արտաքին առևտրաշրջանառության մեջ ԱՊՀ երկրների (որոնցից 3-ը ԵվրԱզԵՍ երկրներն են) բաժինը զգալիորեն նվազել է՝ 1996 թ. 35.4%-ից 2012 թ. հասել է 23.5% (նվազման չափը կազմել է 11.9 տոկոսային կետ): ԵվրԱզԵՍ երկրների բաժինը նույնպես նվազել է (0.4 տոկոսային կետով) 2012 թ. կազմելով 19.3%: Աճել է (11.7 տոկոսային կետով) ԵՄ երկրների բաժինը՝ 1996 թ. 17%-ից 2012 թ. հասնելով 28.7%-ի: Կարելի է եզրակացնել, որ ՀՀ արտաքին առևտրաշրջանառության կազմում 1996-2012 թթ.

ընթացքում ԱՊՅ երկրների, մասամբ նաև Եվրոպեյան երկրների բաժնի նվազեցման մեծությունը փոխարինվել է ԵՄ բաժնի գրեթե համարժեք փոփոխությամբ: Դետաքրքիր է նաև նշել, որ այլ երկրների բաժինը ԴՅ արտաքին առևտրաշրջանառությունում 1996 թ. 47.6%-ից 2012 թ. հասել է 47.8%-ի, այսինքն գրեթե մնացել է անփոփոխ: Նկատենք նաև, որ 2010 թ. այլ երկրների բաժինը կազմել է արտաքին առևտրաշրջանառության գրեթե կեսը (49.6%), և այդ ցուցանիշը 2012 թ. ավելի քան երկու անգամ գերազանցել է ԱՊՅ երկրների բաժինը, շուրջ 2.5 անգամ Եվրոպեյան երկրների բաժինը, և ավելի քան 1.7 անգամ ավելի շատ, քան ԵՄ երկրները: Կատարված համադրությունը ցույց է տալիս, որ ԴՅ արտաքին առևտրաշրջանառության վրա ամենամեծ ազդեցություն են ունեցել ո՛չ ԱՊՅ (այդ թվում Եվրոպեյան), և ո՛չ էլ ԵՄ երկրները, քանի որ ԴՅ արտաքին առևտրաշրջանառության շուրջ կեսը պայմանավորում են «Այլ երկրների» խումբը:

Ասվածից կարելի է եզրակացնել, որ 1996-2012 թթ. ժամանակահատվածում ԴՅ արտաքին առևտրաշրջանառության մեծությունը հիմնականում պայմանավորված է եղել

ա) «Այլ երկրների» հետ տնտեսական կապերով,

բ) այդ ժամանակահատվածում զգալիորեն թուլացել են ԱՊՅ երկրների (նկատելի տոկոսի չափով Եվրոպեյան երկրների) և

գ) զգալիորեն ավելացել են ԵՄ երկրների հետ կապերը և ազդեցությունը:

ԴՅ արտաքին առևտրի հաշվեկշռի բացասական մնացորդի մեծության կազմում ԱՊՅ երկրների բաժինը 1996 թ. կազմել է 26.5% (Եվրոպեյան երկրներինը՝ 5.2%), ԵՄ երկրներինը՝ 12.5%, այլ երկրներինը՝ 61.0%: Այդ ցուցանիշները 2012 թ. կազմել են համապատասխանաբար՝ 23.5%, 18.2%, 18.2% և 58.4%:

ա) ԱՊՅ երկրների բաժինը չի փոխվել և նշված ժամանակահատվածի ծայրակետերին (1996 թ. և 2012 թ.) այն մնացել է անփոփոխ (23.5%), թեև այդ վնասի մեծությունը ավելացել է 4.4 անգամ՝ 1996 թ. -149.7 մլն դոլարից 2012 թ. հասնելով -666.1 մլն դոլարի,

բ) զգալիորեն (13.0 տոկոսային կետով) ավելացել է Եվրոպեյան երկրների բաժինը (ինչը նշանակում է, որ այդ խումբ-երկրների հետ ավելացել են ԴՅ արտաքին առևտրից ստացված վնասները (1996 թ. -29.5 մլն դոլարից այն 2012 թ. հասել է -515.9 մլն դոլարի) ինչը նշանակում է, որ այն ավելացել է ավելի քան 17.5 անգամ,

գ) 5.6 տոկոսային կետով ավելացել է ԵՄ երկրների բաժինը՝ 1996 թ. -70.8 մլն դոլարից 2012 թ. հասնելով -513.7 մլն դոլարի (աճը կազմել է 7.3 անգամ), ինչը էապես ցածր է Եվրոպեյան երկրների հետ կապված արտաքին առևտրից ստացված վնասներից,

դ) «Այլ երկրների» բաժինը թեև նվազել է 2.6 տոկոսային կետով, սակայն այն շարունակել է մնալ բավականին բարձր և 2012 թ. կազմել է 58.4% (իսկ վերը նշված ժամանակահատվածում այս խումբ երկրների հետ արտաքին առևտրից ԴՅ ստացված վնասները ավելացել են 4.8 անգամ՝ 1996 թ. -345.0 մլն դոլարից 2012 թ. հասնելով -1658.9 մլն դոլարի:

Աղյուսակ 4

ՀՀ արտաքին առևտրաշրջանառության և առևտրի հաշվեկշռի ցուցանիշներն ու դրանց կառուցվածքը ըստ ԱՊՀ, ԵվրԱզԵՍ-ի, ԵՄ և այլ երկրների 1996-2012 թթ.

Երկրների խմբերը	Արտաքին առևտրաշրջանառություն										Առևտրի հաշվեկշիռ				
	1996	2000	2005	2008	2010	2012	1996	2000	2005	2008	2010	2012			
Ընդամենը,	1146.1*	2775.7	5483.3	4790.0	5694.9	5694.9	-565.5	-284.1	-827.8	-3369.0	-2707.9	-2838.7			
որից	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0			
ԱՊՀ երկրներ,	405.8	115.8	594.5	1205.7	1050.5	1337.2	-149.7	-45.9	-218.8	-707.3	-652.9	-666.1			
որից	35.4	20.4	21.4	22.0	21.9	23.5	26.5	16.2	26.4	21.0	24.1	23.5			
ԵվրԱզԵՍ-ի երկրներ	226.1	86.1	405.5	897.6	807.4	1097.2	-29.5	-40.7	-157.3	-469.8	-471.1	-515.9			
ԵՄ երկրներ	19.7	15.2	14.6	16.4	16.9	19.3	5.2	14.3	19.0	13.9	17.4	18.2			
Այլ երկրներ	194.6	199.4	1045.4	1746.0	1365.6	1634.3	-70.8	-93.7	-139.2	-600.0	-363.4	-513.7			
	17.0	35.2	37.7	31.8	28.5	28.7	12.5	33.0	16.8	17.8	13.4	18.1			
Այլ երկրներ	545.7	251.1	1135.8	2531.6	2373.9	2723.4	-345.0	-144.5	-469.8	-2061.7	-1691.6	-1658.9			
	47.6	44.3	40.9	46.2	49.6	47.8	61.0	50.9	57.8	61.2	62.5	58.4			

*Հանարիչում՝ մին դոլար, հայտարարում ընդամենի մկատմանը տրվումներով:
 Ընդգրկված է ԵՄ երկրների ընդհանուր թվի մեջ:
 Ընդգրկված է ԱՊՀ երկրների ընդհանուր թվի մեջ:

Աղբյուրը: «Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք (1997, 1998)» եր., ՀՀ ԱԿԾ 2001, էջ 445-447, «Հայաստանի Հանրապետության սոցիալ-տնտեսական վիճակը 1999 թ. հունվարի դեկտեմբերին», եր., ՀՀ ԱԿԾ, 2000, էջ 63, «Հայաստանի Հանրապետության սոցիալ-տնտեսական վիճակը 2006 թ. հունվարի դեկտեմբերին», եր., ՀՀ ԱԿԾ, 2007, էջ 126-127, «Հայաստանի Հանրապետության սոցիալ-տնտեսական վիճակը 2009 թ. հունվարի դեկտեմբերին», եր., ՀՀ ԱԿԾ, 2010, էջ 116-119, «Հայաստանի Հանրապետության սոցիալ-տնտեսական վիճակը 2011 թ. հունվարի դեկտեմբերին», եր., ՀՀ ԱԿԾ, 2012, էջ 117-118, «Հայաստանի Հանրապետության սոցիալ-տնտեսական վիճակը 2012 թ. հունվարի դեկտեմբերին», եր., ՀՀ ԱԿԾ, 2013, էջ 115-116:

Աղյուսակ 5

ՀՀ արտաքին առևտրաշրջանառությունը ԱՄՆ, ԵՍ և այլ երկրների հետ 1996-2012 թթ.

Երկր- ների վիճակո- րում- ները	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Ընդամենը 1996-2012
Ընդա- մենը, դրոց	1146.1	1124.8	1122.9	1043.0	1185.2	1219.2	1492.4	1965.1	2073.6	2775.6	3176.7	4420.1	5483.3	4001.9	4790.0	5479.7	5694.9	48194.5
ԱՄՆ	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Երկր- ների, ոչից	405.8	393.8	310.7	243.6	247.0	307.6	398.1	410.4	512.0	709.7	908.7	1299.9	1512.0	1183.6	1340.9	1476.9	1672.3	13333
ԵՄ երկր- ներ	35.4	35.0	27.7	23.4	20.8	25.2	26.7	20.9	24.7	25.6	28.6	29.4	27.6	29.6	28.0	27.0	29.4	27.7
ԵՄ երկր- ներ	194.6	243.2	335.4	359.3	409.8	340.6	453.4	653.5	690.6	1063.4	1219.5	1698.1	1932.9	1211.3	1528.1	1775.2	1685.3	15794.2
Այլ երկր- ներ	17.0	21.6	29.9	34.4	34.6	27.9	30.4	33.3	33.3	38.3	38.4	38.4	35.3	30.3	31.9	32.4	29.6	32.8
	545.7	487.8	476.8	389.6	528.4	571.0	640.9	901.2	871.0	1002.5	1048.5	1422.1	2038.4	1607.0	1921.0	2227.5	2337.3	19016.7
	47.6	43.4	42.5	37.4	44.6	46.8	42.9	45.9	42.0	36.1	33.0	32.2	37.2	40.2	40.1	40.7	41.0	39.5

Հանադիշում՝ մլն. դրաբ, հայտարարում ընդամենի նկատմամբ, %:

Աղբյուրը. կազմվել է հաշվարկվել է՝ Հայաստանի Հանրապետության սոցիալ-տնտեսական վիճակը 2012 թ. հունվար դեկտեմբերին, Եր., ՀՀ ԱԿԾ, 2010, էջ 116-119; Հայաստանի Հանրապետության սոցիալ-տնտեսական վիճակը 2011 թ. հունվար դեկտեմբերին, Եր., ՀՀ ԱԿԾ, 2013, էջ 115-116; Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք, 2001, Եր., ՀՀ ԱԿԾ, 2001, էջ 445-447; Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք 2011, Եր., ՀՀ ԱԿԾ, 2011, էջ 477-479; Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք, 2008, Եր., ՀՀ ԱԿԾ, 2008, էջ 455-457; Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք, 2004, Եր., ՀՀ ԱԿԾ, 2004, էջ 489-491; Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք, 2002, Եր., ՀՀ ԱԿԾ, 2002, էջ 493-495:

Աղյուսակ 6

ՔՅ աղտաբեր առևտրի հաշվեկշիռի ցուցանիշները ըստ ԱՊՀ, ԵՍ և
այլ երկրների համար 1996-2012 թթ.

Երկրների միավորումները	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Ընդամենը 1996- 2012
Ընդամենը, որից	-565.5	-659.8	-681.9	-579.6	-584.2	-535.6	-482.0	-593.9	-627.8	-827.8	-1206.5	-2115.5	-3369.0	-2606.4	-2707.9	-2811.0	-2838.7	-23793.1
	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
ԱՊՀ երկրներ, որից	-149.6	-204.4	-149.7	-130.8	-100.2	-129.4	-205.5	-152.2	-261.8	-333.9	-483.7	-764.9	-1013.6	-905.3	-943.4	-940.8	-1001.2	-7870.4
	26.5	31.0	22.0	22.6	17.2	24.2	42.6	25.6	41.7	40.3	40.1	36.2	30.1	34.7	34.8	33.5	35.3	33.1
ԵՍ երկրներ	-70.8	-110.4	-182.8	-146.3	-195.8	-163.4	-58.0	-129.5	-170.4	-154.8	-271.5	-572.5	-787.0	-590.9	-525.8	-560.4	-564.7	-5255
	12.5	16.7	26.8	25.2	33.5	30.5	12.0	21.8	27.1	18.7	22.5	27.1	23.4	22.7	19.4	19.9	19.9	22.1
Այլ երկրներ	-345.1	-345.0	-349.4	-404.8	-288.2	-242.8	-218.5	-312.2	-195.6	-339.1	-451.3	-778.1	-1568.5	-1110.1	-1238.7	-1309.8	-1272.8	-10735.9
	61.0	52.3	51.2	69.8	49.3	45.3	45.3	52.6	31.2	41.0	37.4	36.8	46.6	42.6	45.7	46.6	43.6	45.1

Համարիչում՝ մլն. դոլար, հայտարարում՝ ընդամենի նկատմամբ, %:

Աղբյուրը. կազմվել է հաշվարկվել է՝ Հայաստանի Հանրապետության սոցիալ-տնտեսական փոփոխությունների միջոցառումների 2009 թ. հունվար-դեկտեմբերին, եր., ք. 140, 2010, էջ 116-119, Հայաստանի Հանրապետության սոցիալ-տնտեսական փոփոխությունների 2012 թ. հունվար-դեկտեմբերին, եր., ք. 140, 2013, էջ 115-116, Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք, 2001, եր., ք. 140, 2001, էջ 445-447, Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք, 2011, եր., ք. 140, 2011, էջ 477-479, Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք, 2008, եր., ք. 140, 2008, էջ 455-457, Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք, 2004, եր., ք. 140, 2004, էջ 489-491, Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք, 2002, եր., ք. 140, 2002, էջ 493-495:

Աղյուսակ 5-ի տվյալներից հետևում է, որ ՀՀ 1996-2012 թթ. ընդամենը արտաքին առևտրաշրջանառության կառուցվածքում ԱՊՀ երկրների բաժինը կազմել է 27.7%, ԵՄ երկրներինը՝ 32.8%, այլ երկրներինը՝ 39.5%, իսկ ՀՀ 1996-2012 թթ. ընդամենը արտաքին առևտրի հաշվեկշռի վնասները բաժին են ընկել համապատասխանաբար՝ 33.1%, 22.1% և 45.1% (տես աղյուսակ 1):

Զգալի հետաքրքրություն է ներկայացնում նաև ՀՀ արտաքին առևտրաշրջանառության կազմում արտահանման և ներմուծման միտումների փոփոխությունների ուսումնասիրությունը (տես աղյուսակ 5): ՀՀ արտահանման կազմում ԱՊՀ երկրների բաժինը 1996 թ. կազմել է 44.1% ԵվրԱզԵՍ-ի երկրներինը՝ 33.9%, ԵՄ երկրներինը՝ 21.3%, այլ երկրներինը՝ 34.6%: 2012 թ. այդ ցուցանիշները կազմել են համապատասխանաբար՝ 23.5%, 20.4%, 39.2% և 37.3%: 2012 թ. ցուցանիշները համեմատելով 1996 թ. ցուցանիշների հետ կարելի է եզրակացնել, որ.

ա) ՀՀ արտահանման կազմում 20.6 տոկոսային կետով նվազել է ԱՊՀ երկրների արտահանման բաժինը՝ 1996 թ. 44.1 %-ից 2012 թ. հասնելով 23.5%-ի,

բ) զգալիորեն (13.5 տոկոսային կետով) նվազել է նաև ԵվրԱզԵՍ-ի երկրների բաժինը՝ 1996թ. 33.9%-ից 2012թ. հասնելով 20.4%-ի,

գ) 17.9 տոկոսային կետով ավելացել է ԵՄ երկրների բաժինը՝ 1996թ. 21.3%-ից 2012 թ. հասնելով 39.2 տոկոսի,

դ) «Այլ երկրների» բաժնի փոփոխությունը մեծ չէ (2.7 տոկոսային կետ) և այն 1996 թ. 34.6%-ի փոխարեն 2012 թ. կազմել է 37.3%: Այլ կերպ ասած կարելի է արձանագրել, որ 1996-2012 թթ. ժամանակահատվածում ՀՀ արտահանման կազմում տեղի ունեցած էական փոփոխությունը վերաբերել է ԵվրԱզԵՍ-ի երկրների բաժնի նվազեցմանը և ԵՄ երկրների բաժնի ավելացմանը: Նշենք նաև, որ 1996-2012 թթ. ընթացքում, եթե ՀՀ արտահանման մեծությունը ավելացել է շուրջ 5 անգամ, ԱՊՀ երկրներ՝ 2.6 անգամ, ԵվրԱզԵՍ-ի երկրներ շուրջ 3 անգամ, ԵՄ ավելի քան 9 անգամ, ապա «Այլ երկրներ»-ինը՝ 5.3 անգամ: Այսինքն ՀՀ արտահանումը դեպի ԵՄ երկրներ՝ 3 անգամ գերազանցել է, ԵվրԱզԵՍ-ի երկրներ արտահանման չափերին:

ՀՀ ներմուծման ծավալներում ԱՊՀ երկրների բաժինը 1996 թ. կազմել է 32.4%, ԵվրԱզԵՍ-ի երկրներինը՝ 14.9%, ԵՄ երկրներինը՝ 15.5%, իսկ այլ երկրներինը՝ 52.0%:

Աղյուսակ 7

ՀՀ արտաքին առևտուրը և դրա կառուցվածքն ըստ ԱՊՀ, Եվրագլխի, ԵՄ և այլ երկրների 1996-2012 թթ.

Երկրների խմբերը	Արտահանում										Ներմուծում ըստ առևտուր ամող երկրների խմբերի				
	1996	2000	2005	2008	2010	2012	1996	2000	2005	2008	2010	2012			
Ընդամենը,	290.3*	141.1	973.9	1057.2	1041.1	1428.1	855.8	425.2	1801.7	4426.2	3749.0	4266.8			
որից	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0			
ԱՊՀ երկրներ,	128.1	34.9	187.9	249.2	198.8	335.5	277.7	80.8	406.6	956.5	851.7	1001.6			
որից	44.1	24.7	19.3	23.6	19.1	23.5	32.4	19.0	22.6	21.6	22.7	23.5			
Եվրագլխի երկրներ	98.3	22.6	124.1	213.9	174.8	290.7	127.8	63.2	281.4	683.7	636.4	806.5			
ԵՄ երկրներ	33.9	16.0	12.7	20.2	16.8	20.4	14.9	14.9	15.6	15.4	17.0	18.9			
Այլ երկրներ	61.9	52.9	453.0	573.0	501.1	560.3	132.7	146.6	592.3	1173.0	864.6	1074.0			
	21.3	37.5	46.5	54.2	48.1	39.2	15.5	34.5	32.9	26.5	23.1	25.2			
Այլ երկրներ	100.3	53.3	333.0	235.0	341.2	532.3	445.4	197.8	802.8	2296.7	2032.7	2191.2			
	34.6	37.8	34.2	22.2	32.8	37.3	52.0	46.5	44.6	51.9	54.2	51.4			

*Համարիչում մլն դոլար, հայտարարում ընդամենի նկատմամբ տոկոսներով:
 Ընդգրկված է ԵՄ երկրների ընդհանուր թվի մեջ:
 Ընդգրկված է ԱՊՀ երկրների ընդհանուր թվի մեջ:

Աղբյուրը: «Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք (1997, 1998)», եր., ՀՀ ԱԿԾ 2001, էջ 445-447, «Հայաստանի Հանրապետության սոցիալ-տնտեսական վիճակը 1999թ. հունվար-դեկտեմբերին», եր., ՀՀ ԱԿԾ, 2000, էջ 63, «Հայաստանի Հանրապետության սոցիալ-տնտեսական վիճակը 2006թ. հունվար դեկտեմբերին», եր., ՀՀ ԱԿԾ, 2007, էջ 128, «Հայաստանի Հանրապետության սոցիալ-տնտեսական վիճակը 2009թ. հունվար-դեկտեմբերին», եր., ՀՀ ԱԿԾ, 2010, էջ 119-120, «Հայաստանի Հանրապետության սոցիալ-տնտեսական վիճակը 2011թ. հունվար-դեկտեմբերին», եր., ՀՀ ԱԿԾ, 2012, էջ 119-120, «Հայաստանի Հանրապետության սոցիալ-տնտեսական վիճակը 2012թ. հունվար-դեկտեմբերին», եր., ՀՀ ԱԿԾ, 2013, էջ 117-118:

Աղյուսակ 8

ՀՀ ապրանքների արտահանումն ԱՊՀ, ԵՄ և այլ երկրներ 1996-2012 թթ.

Երկրների միավորումները	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	1996- 2012
Ընդամենը, որից	290.3 100	232.5 100	220.5 100	231.5 100	300.5 100	341.1 100	505.2 100	685.6 100	722.9 100	973.9 100	985.1 100	1152.3 100	1057.2 100	710.2 100	1041.1 100	1334.3 100	1428.1 100	12213.3 100
ԱՊՀ երկրներ, որից	128.1 44.1	94.7 40.7	80.5 36.5	73.4 31.7	73.3 24.4	89.1 26.1	96.3 19.1	129.1 18.8	125.1 17.3	187.9 19.3	212.5 21.6	267.5 30.8	249.2 23.6	138.3 19.5	198.8 19.1	268.1 20.1	335.5 23.5	2747.5 22.5
ԵՄ երկրներ	61.9 21.3	66.4 28.6	76.3 34.6	107 46.2	107 35.6	88.6 25.9	197.7 39.1	262 38.2	262 36	453.1 46.4	473.5 48.1	562.8 48.8	573 54.1	310.2 43.7	501.1 48.1	607.4 45.5	560.3 39.2	5270.3 43.2
Այլ երկրներ	110.3 34.6	71.4 30.7	63.7 28.9	51.3 22.1	120.2 40.0	164.1 48	211.2 41.8	294.5 43	335.8 46.7	332.9 34.3	299.1 30.3	322 20.4	235 22.3	261.7 36.8	341.2 32.8	458.8 34.4	532.3 37.3	4195.5 34.3

Աղյուսակ 9

ՀՀ ապրանքների ներմուծումն ԱՊՀ, ԵՄ և այլ երկրներ 1996-2012 թթ.

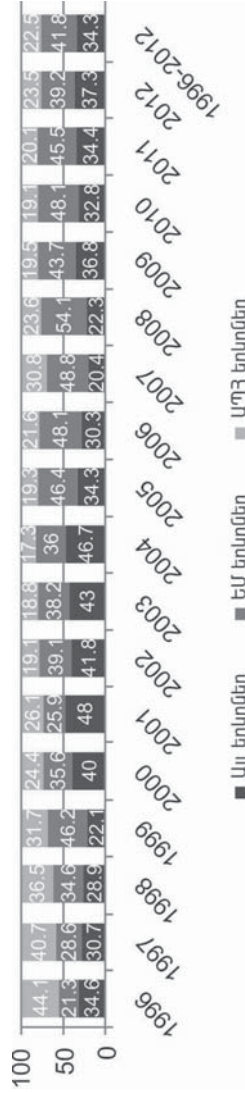
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	1996-2012
Երկր-ների միավորում-ները	855.8*	892.3	902.4	811.3	884.7	877.4	987.2	1279.5	1350.7	1801.7	2191.6	3267.8	4426.1	3304.2	3749	4145.3	4266.8	3610.7
	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
ԱՊՀ երկր-ներ, որից	277.7	299.1	230.2	187.2	173.6	218.5	301.8	281.3	386.9	406.6	696.2	1032.4	956.5	749.3	851.7	939.1	1001.7	9878.9
	32.4	33.5	25.5	23.1	19.6	24.9	30.6	22	28.6	22.6	31.8	31.6	28.5	31.4	30.5	22.7	23.5	27.4
ԵՄ երկր-ներ	132.7	176.8	259.1	252.3	302.8	252	255.7	391.5	430.5	592.3	746	1135.3	1173	735.2	864.5	999.1	1074	102847
	15.5	19.8	28.7	10.9	34.2	28.8	25.9	30.6	31.9	32.8	34	34.7	30.7	27	27.4	24.1	25.2	28.6
Այլ երկր-ներ	445.4	416.4	413.1	372	408.3	406.9	429.7	606.7	533.3	802.8	749.4	1100.1	2296.6	1819.7	2032.8	1492.9	2191.1	15847.1
	52.1	46.7	45.8	66	46.2	46.3	43.5	47.4	39.5	44.6	34.2	32.3	40.8	41.6	42.1	53.2	51.3	44

*Համադիջում՝ մլն դոլար, հայտարարում՝ տոկոսներով ընդամենի նկատմամբ Աղյուսակ 7-ի ԱԿԾ-ի տվյալներով:

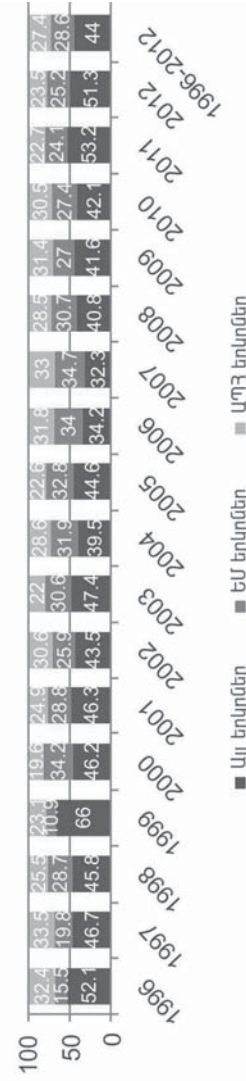
Գծապատկեր 4

ՀՀ ապրանքների արտահանումն ԱՊՀ, ԵՄ և այլ երկրներ 1996-2012 թթ., տոկոսներով՝ արտահանման ընդհանուր ծավալից

Գծապատկեր 5

ՀՀ ապրանքների ներմուծումը ԱՊՀ, ԵՄ և այլ երկրներ 1996-2012 թթ., տոկոսներով՝ ներմուծման ընդհանուր ծավալից

Աղբյուրը. Կազմվել է հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք 2011, եր., ՀՀ ԱԿԾ, 2011, էջ 537, Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք, 2008, եր., ՀՀ ԱԿԾ, 2008, էջ 455, Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք, 2004, եր., ՀՀ ԱԿԾ, 2004, էջ 489, Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք, 2002, եր., ՀՀ ԱԿԾ, 2002, էջ 493, Հայաստանի սոցիալ-տնտեսական վիճակը 2012 թ. հունվար-դեկտեմբերին, եր., ՀՀ ԱԿԾ, 2013, էջ 117-118, Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք, 2001, եր., ՀՀ ԱԿԾ, 2001, էջ 445:

Այդ ցուցանիշները 2012 թ. կազմել են համապատասխանաբար՝ 23.5%, 18.9% և 51.4%: Բերված տվյալներից հեշտ է նկատել, որ ՀՀ ներմուծման կառուցվածքում նշված ժամանակահատվածում «Այլ երկրների» բաժինը փոփոխվել է աննշան չափով (նվազել է 0.6 տոկոսային կետով և 2012 թ. կազմել է 51.4%, այսինքն այդ խումբ երկրների բաժինը ներմուծման կառուցվածքում ամենաբարձրն է և՛ 1996 թ., և՛ 2012 թ. կազմել է ներմուծման կեսից ավելին (բացարձակ չափերով այն ավելացել է 5 անգամ՝ 1996 թ. 445.4 մլն դոլարից 2012 թ. հասնելով 2191.2 մլն դոլարի): Այսինքն ՀՀ ներմուծման կառուցվածքի հիմնական փոփոխությունները վերաբերում են մյուս խումբ երկրներին: Ուստի, ԱՊՀ երկրների բաժինը 1996 թ. 32.4%-ից 2012 թ. կազմել է 23.5%, նվազելով 8 տոկոսային կետով, թեև բացարձակ մեծությամբ այդ երկրների բաժինը ավելացել է 3.6 անգամ՝ 1996 թ. 277.7 մլն դոլարից 2012 թ. հասել է 1001.6 մլն դոլարի, իսկ ԵվրԱզԵՄ-ի երկրներինը համապատասխանաբար՝ 14.9%, 4.0%, 18.9%, 6.3 անգամ 127.8 մլն դոլար և 806.5 մլն դոլար: ԵՄ երկրների բաժինը ՀՀ ներմուծման կառուցվածքում 1996 թ. կազմել է 15.5%, 2012 թ.՝ 25.2%, կամ բացարձակ արժեքով այդ բաժինն ավելացել է 8.1 անգամ: Այլ կերպ ասած ԵՄ երկրներից ՀՀ ներմուծման չափը ԵվրԱզԵՄ-ի երկրների համեմատությամբ ավելացել է 1.3 անգամ ավելի արագ:

Աղյուսակ 8-9-ում բերված են ՀՀ ապրանքների արտահանման և ներմուծման ցուցանիշները ըստ ԱՄՆ, ԵՄ և այլ երկրների 1996-2012 թթ.: Այդ տվյալներից հետևում է (աղյուսակ 8), որ նշված ժամանակահատվածում ՀՀ ապրանքների ընդամենը արտահանման 22.5%-ը բաժին է ընկել ԱՊՀ, 43.2%-ը՝ ԵՄ, 34.3%-ը՝ այլ երկրներին: Այդ ցուցանիշներն ապրանքների ներմուծման համար կազմել են համապատասխանաբար՝ 27.4%, 28.6% և 44.4% (տես նաև գծապատկեր 4-5-ը):

Աղյուսակ 10-ի տվյալներից հետևում է, որ ԼՂՀ արտաքին առևտրի ընդհանուր շրջանառության 97.3%-ը (ըստ քաշի) և 91.0%-ը (ըստ արժեքի) բաժին է ընկնում ՀՀ-ին, ԵվրԱզԵՄ-ի երկրներին համապատասխանաբար՝ 0.9% և 1.5%, իսկ ԵՄ երկրներինը՝ 0.2% և 4.9%, այլ երկրներինը՝ 1.7% և 7.4%: Այլ կերպ ասած, ԼՂՀ արտաքին առևտուրը, ՀՀ արտաքին առևտուրը կանխորոշում է, իսկ այլ հավասար պայմաններում ԼՂՀ արտաքին առևտրի քաշային արժեքային մեծությունների վրա մեծ է «Այլ երկրների» ազդեցությունը (այդ թվում հիմնականում ԵՄ) և ապա ԵվրԱզԵՄ-ի երկրներինը: Բերված տվյալներից հետևում է, որ ԼՂՀ ներմուծման մեծությունը (քաշային), արտահանման չափերը գերազանցում են 2.7 անգամ, իսկ արժեքային արտահայտությամբ՝ ավելի քան 5 անգամ: Ըստ որում, ԵվրԱզԵՄ-ի երկրների համեմատությամբ ԵՄ երկրներից ԼՂՀ ներմուծման մեծությունը (արժեքային արտահայտությամբ) գերազանցում է 6.1 անգամ, իսկ արտահանմանը՝ 3.7 անգամ, իսկ ընդհանուր առևտրաշրջանառությունը՝ 3.4 անգամ:

Աղյուսակ 10

ԼՂՀ արտաքին առևտուրն ու դրա կառուցվածքը ըստ ԱՊՀ,
ԵվրԱզԵՍ-ի, ԵՄ և այլ երկրների 2012 թ.

Երկրների խմբերը	Ընդհանուր առևտրա- շրջանառությունը		Որից			
			Արտահանում		Ներմուծում	
	Քանակը, հազ. տոննա	Արժեքը, մլն դոլար	Քանակը, հազ. - տոննա	Արժեքը, մլն դոլար	Քանակը, հազ. տոննա	Արժեքը, մլն դոլար
Ընդամենը	433.0*	349.0**	116.6	57.8	316.4	291.2
	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
<i>որից՝</i>						
ԱՊՀ	425.5	323.0	111.9	49.4	313.6	273.6
Երկր-ներ, որից	98.3	92.6	96.0	85.5	99.1	94.0
ՀՀ	421.2	317.5	111.2	47.2	310.0	270.3
	97.3	91.0	95.4	81.7	98.0	92.8
ԵվրԱզԵՍ- ի երկրներ	4.1	5.1	0.7	2.2	3.4	2.9
	0.9	1.5	0.6	3.8	1.1	1.0
ԵՄ երկրն- եր	1.03	17.2	0.03	8.1	0.1	9.1
	0.2	4.9	0.0	14.0	0.0	0.3
Այլ երկր- ներ	75.5	26.0	4.7	8.4	2.8	17.6
	1.7	7.4	4.0	14.5	0.9	6.0

*Համարիչում՝ հազ. տոննա, հայտարարում՝ ընդամենի նկատմամբ տոկոսներով:

**Համարիչում՝ մլն դոլար, հայտարարում՝ ընդամենի նկատմամբ տոկոսներով:

Այլ երկրների մեջ մտնում են նաև ԵՄ երկրները:

Աղբյուրը. կազմվել և հաշվարկվել է «Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության արտաքին առևտուրը 2012 թ.», Վիճակագրական ժողովածու, Ստեփանակերտ, ԼՂՀ ԱՎԾ, 2013, էջ 25-36-ի տվյալների հիման վրա:

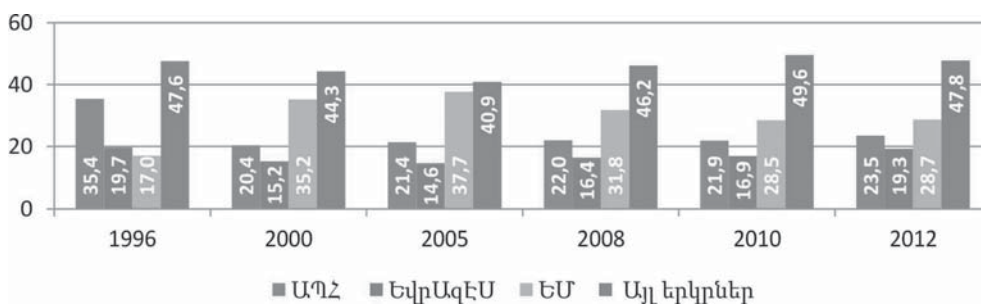
Եթե այս ցուցանիշով գնահատելու լինենք ԼՂՀ արտաքին առևտրի վրա առանձին խումբ երկրների ազդեցությունը (կարևորությունը), ապա ստացվում է ԵՄ երկրները ավելի էական դերակատարում ունեն, քան՝ ԵվրԱզԵՍ-ի: Ըստ որում ԼՂՀ արտահանման կառուցվածքում ամենամեծ բաժինն ունեն հանքահումքային մթերքները, որոնց տեսակարար կշիռը ԼՂՀ արտահանման կազմում 2010 թ. (74.8 մլն դոլար) կազմել է 71.7% (53.6 մլն դոլար), 2011 թ. 62.1% (49.4 մլն դոլար), 2012 թ.՝ 43.1% (24.9 մլն դոլար): Պատրաստի սննդի արտադրանքի բաժինն իր ծավալով ԼՂՀ արտահանման մեջ զբաղեցրել է երկրորդ տեղը, համապատասխանաբար՝ 7.6% (5.7 մլն դոլար), 8.3% (6.6 մլն դոլար), 10.2% (5.9 մլն դոլար): Երրորդ տեղը զբաղեցրել է թանկարժեք և կիսաթանկարժեք քարերի, թանկարժեք մետաղների և դրանցից պատրաստված իրերի բաժինը՝ համապատասխանաբար՝ 4.7% (3.5 մլն դոլար), 7.4% (5.9 մլն դոլար), 14.0% (8.1 մլն դոլար): Նշված խոշորացված ապրանքախմբերի բաժինը կազմել է համապատաս-

սխանաբար՝ 84.0% (62.8 մլն դոլար), 77.8% (61.9 մլն դոլար), 67.3% (38.9 մլն դոլար):

ԼՂՀ ներմուծման կազմում առաջին տեղն են զբաղեցնում հանքահումքային մթերքները. 2010 թ. այդ ցուցանիշը կազմել է 21.5% (58.6 մլն դոլար), 2011 թ.՝ 20.2% (63.1 մլն դոլար), 2012 թ.՝ 19.7% (57.2 մլն դոլար): Պատրաստի սննդի արտադրանքի բաժինը կազմել է համապատասխանաբար՝ 17.4% (47.6 մլն դոլար), 15.5% (48.7 մլն դոլար), 16.2% (47.2 մլն դոլար), իսկ երրորդ տեղը զբաղեցնող վերգետնյա, օդային և ջրային տրանսպորտի միջոցների համապատասխանաբար՝ 10.9% (49.8 մլն դոլար), 9.9% (31.0 մլն դոլար), 11.0% (32.1 մլն դոլար), կամ ԼՂՀ ներմուծման մեջ նշված երեք խոշորացված ապրանքախմբերի բաժինները կազմել են համապատասխանաբար՝ 49.8% (136.0 մլն դոլար), 45.6% (142.8 մլն դոլար), 46.9% (136.5 մլն դոլար):

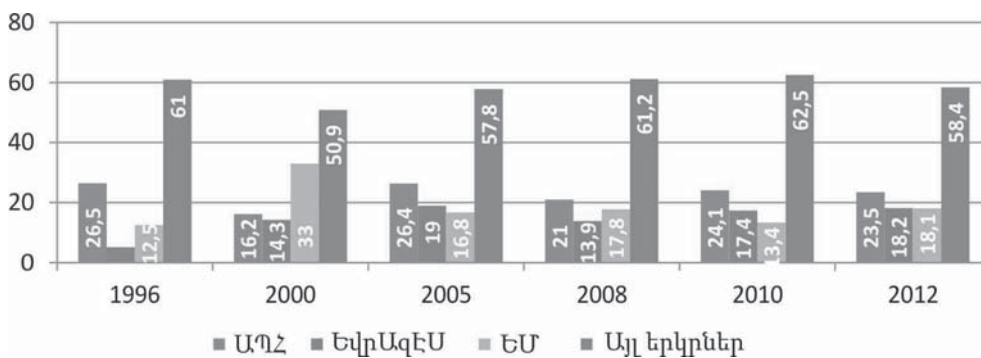
Գծապատկեր 6

ՀՀ արտաքին առևտրաշրջանառության կառուցվածքը ըստ ԱՊՀ, ԵվրԱզԷՄ-ի, ԵՄ և այլ երկրների 1996-2012 թթ.

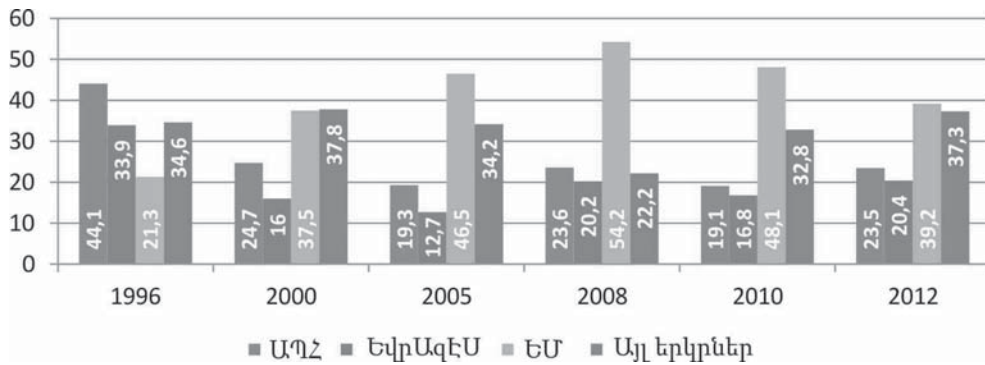
Գծապատկեր 7

ՀՀ առևտրի հաշվեկշռի կառուցվածքը ըստ ԱՊՀ, ԵվրԱզԷՄ-ի, ԵՄ և այլ երկրների 1996-2012 թթ.

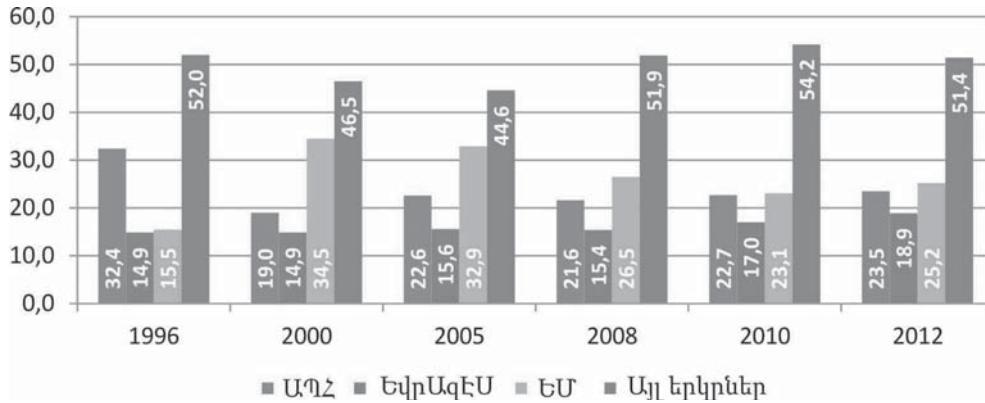
Գծապատկեր 8

ԶԶ արտահանման կառուցվածքն ըստ ԱՊՅ, ԵվրԱզԷՄ-ի, ԵՄ և այլ երկրների 1996-2012 թթ.

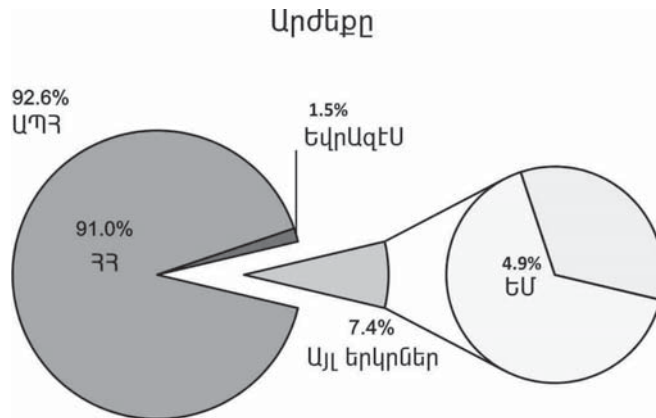
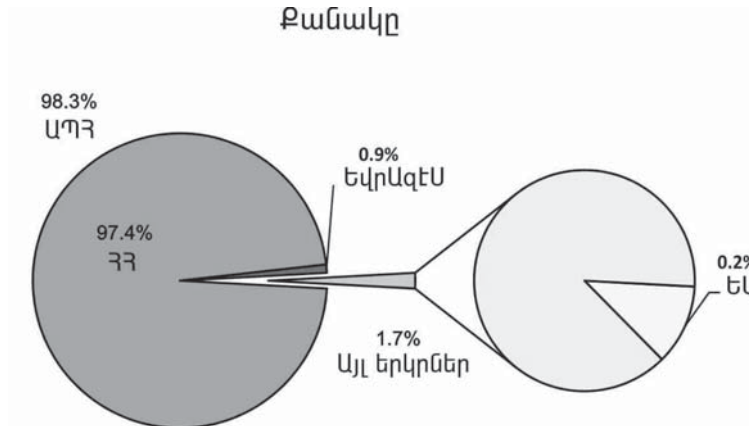
Գծապատկեր 9

ԶԶ ներմուծում կառուցվածքն ըստ ԱՊՅ, ԵվրԱզԷՄ-ի, ԵՄ և այլ երկրների 1996-2012 թթ.

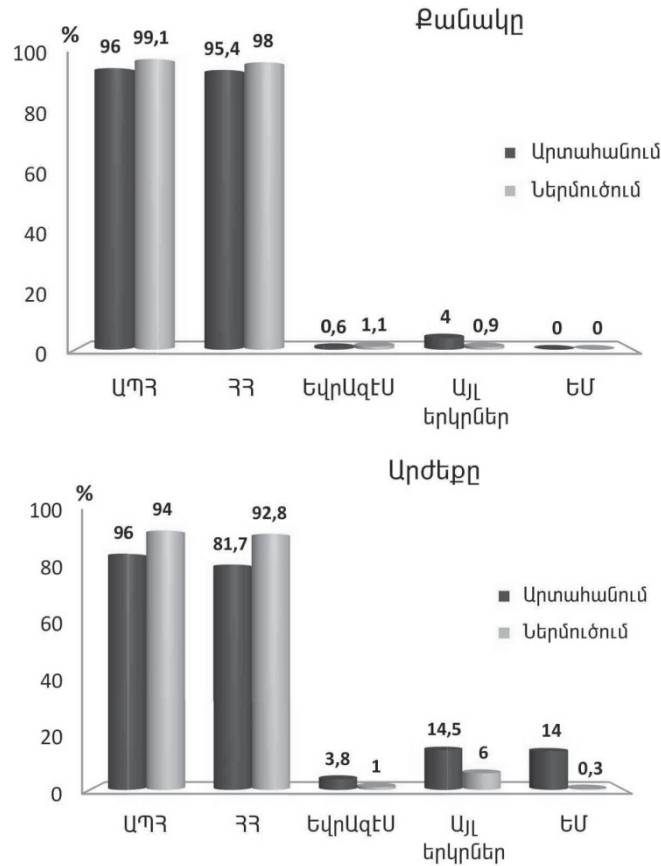
Գծապատկեր 10

ԼՂՀ ընդհանուր առևտրաշրջանառության կառուցվածքը ըստ ԱՊՀ, ԵվրԱզԷՄ-ի, ԵՄ և այլ երկրների 2012 թ.

Գծապատկեր 11

ԼՂՀ արտահանման և ներմուծման կառուցվածքը ըստ ԱՊՀ, ԵվրԱզԷՄ-ի, ԵՄ և այլ երկրների 2012 թ.

Առանձին երկրի, մեկ այլ երկրի կամ երկրների տնտեսական միությունների - հետ արտաքին առևտրի որակական գնահատականը կարելի է տալ հարաբերական առավելությունների գործակիցների (ՀԱԳ) օգնությամբ, որոնց մեծությունը հաշվարկվում է հետևյալ բանաձևի միջոցով.

$$ՀԱԳ = \frac{Ա-Ն}{Ա+Ն}$$

$$Ա+Ն$$

որտեղ՝ Ա-ն արտահանման ծավալն է, Ն-ն՝ ներմուծման ծավալը:

Այս ցուցանիշը գտնվում է [-1,+1] միջակայքում: -1-ի դեպքում երկիրը բացառապես ներմուծող է, +1-ի դեպքում՝ բացառապես արտահանող: Միջանկյալ ցուցանիշները ցույց են տալիս երկրի արտաքին ապրանքաշրջանառության

ծավալում զուտ արտահանման (արտահանման և ներմուծման տարբերությունը) բաժինը: Հաճախ այդ գործակիցը բնութագրում է նաև երկրի մասնագիտացման մակարդակը: Ըստ որում որքան մոտ է այդ գործակիցը +1-ին, այնքան այն մասնագիտացված է, հետևաբար այն ունի ավելի բարձր հարաբերական առավելություններ և որի պատճառով մյուս երկրները կցանկանան առևտուր անել այդ երկրի հետ, որպեսզի օգտվեն այդ երկրի հարաբերական առավելություններից:

Այդուսակ 11-ում բերված են ՀՀ արտաքին առևտրաշրջանառության ՀԱԳ-երը ըստ առանձին երկրների 1996-2012 թթ.: Տվյալներից հետևում է, որ նշված - ժամանակահատվածում հանրապետության արտաքին առևտրաշրջանառության ՀԱԳ-երը ունեցել են բացասական նշան, ինչը նշանակում է, որ ողջ ժամանակահատվածում ՀՀ ներմուծումը գերազանցել է արտահանմանը: Ըստ որում, եթե 1996-2005 թթ. այդ գործակիցները նվազել են, ապա 2008-2009 թթ. դրանք հասել են իրենց բարձրագույն արժեքին, իսկ հաջորդող տարիներին դրանք շարունակել են նվազել և 2012 թ. կազմել են -0,498 (ինչը շատ մոտ է 1996 թ. ցուցանիշին): Հետաքրքիր է նշել, որ 1996 և 2000 թվականներին, ինչպես ԱՊՀ, այնպես էլ ոչ ԱՊՀ երկրների ՀԱԳ-երն ավելի մեծ բացասական մեծություն են ունեցել, քան ՀՀ միջին ՀԱԳ-երն են եղել, իսկ 2005-2012 թվականներին ԱՊՀ երկրների ՀԱԳ-երը ավելի մեծ բացասական մեծություն են ունեցել, քան ՀՀ միջին ՀԱԳ-երն են: ԱվրԱզԷՄ-ի երկրներից Բելառուսի հետ արտաքին առևտրում միայն 2000 և 2005 թվականներին է, որ ՀՀ ունեցել է դրական ՀԱԳ-եր, իսկ Ղազախստանի հետ՝ 1996, 2000 և 2005 թվականներին: ԵՄ երկրների հետ ՀՀ արտաքին առևտրաշրջանառության ՀԱԳ զգալիորեն ցածր են եղել ՀՀ միջին ՀԱԳ-երից: Այլ և մնացած երկրների ՀԱԳ-երը նույնպես ավելի մեծ բացասական արժեք են ունեցել, քան ՀՀ միջին ՀԱԳ-երի մեծություններն են: Այլ կերպ ասած, 1996-2012 թթ. ժամանակահատվածում ՀՀ արտաքին առևտրաշրջանառության ծավալի փոփոխությունը հօգուտ ԵՄ երկրների պայմանավորված է եղել այդ առևտրի հարաբերական առավելություններով: Ինչից հետևում է, որ առաջիկա տարիներին ոչ միայն չպետք է կորցնել այդ կապերը, այլ ավելի խորացնել ու զարգացնել դրանք:

Վերը կատարված վերլուծությունը թեև վերաբերում է ՀՀ-ի և ԼՂՀ-ի արտաքին առևտրի քանակական և որակական կողմերին տնտեսական միությունների հետ հարաբերություններում (էական են նաև արտադրության մյուս գործոնների՝ աշխատուժի, ներդրումների, տեխնոլոգիաների ուսումնասիրությունները), սակայն եթե նկատի ունենանք, որ ապրանքների շարժը արտադրության գործոնների մեջ ունեն ավելի կարևոր դեր, ապա պետք է առաջարկել, որ երկրի կողմնորոշման քաղաքական որոշման կայացման ժամանակ պետք է հաշվի առնել առաջին հերթին զարգացման ձեռքբերած տնտեսական իրողությունները և առաջնորդվել տնտեսական շահերով:

Աղյուսակ 11

Հայաստանի Հանրապետության արտաքին առևտրաշրջանառության
համեմատական առավելությունների գործակիցներն ըստ երկրների
1996-2012 թթ.

	1996	2000	2005	2008	2009	2010	2011	2012
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Ը Ն Դ Ա Ս Ե Ն Ը	-0.493	-0.493	-0.298	-0.614	-0.648	-0.565	-0.513	-0.498
<i>որից՝</i>								
ԱՊՅ ԵՐԿՐՆԵՐ	-0.369	-0.406	-0.471	-0.670	-0.766	-0.704	-0.637	-0.599
այդ թվում՝								
Ադրբեջան	-	-	-	-	-	-	-	-
Բելառուս	-0.307	0.182	0.321	-0.821	-0.683	-0.749	-0.665	-0.667
Ղազախստան	0.848	0.185	0.429	-0.729	-0.145	-0.588	-0.704	-0.383
Ղրղզստան	-	0.805	-	0.781	-0.320	0.778	0.996	-
Մոլդովա	-	-0.751	-	0.124	-0.174	-0.198	-0.612	-
Ռուսաստանի Դաշնություն	-0.132	-0.510	0.776	-0.607	-0.761	-0.678	-0.601	-0.582
Տաջիկստան	-	1.000	-	-0.075	0.984	0.018	0.772	-
Թուրքմենստան	-0.663	0.667	-0.785	-0.790	-0.655	-0.488	-0.692	-0.013
Ուզբեկստան	-	-0.636	-	-0.544	-0.332	-0.506	-0.275	-
Ուկրաինա	-0.424	-0.581	-0.669	-0.870	-0.872	-0.900	-0.909	-0.973
ԼՂՀ	-	-	-	-	-	-	-	-
ՈՉ ԱՊՅ ԵՐԿՐՆԵՐ	-0.562	-0.516	-0.239	-0.593	-0.599	-0.512	-0.467	-0.457
ԵՄ ԵՐԿՐՆԵՐ	-0.364	-0.478	-0.056	-0.416	-0.486	-0.344	-0.316	-0.335
այդ թվում՝								
Ավստրիա	-0.769	-0.993	-0.301	-0.993	-0.754	-0.856	-0.889	-0.911
Բելգիա	-0.540	-0.058	-0.073	-0.027	-0.111	0.008	0.044	0.266
Միացյալ Թագա- վորություն	-0.379	-0.710	-0.928	-0.047	-0.891	-0.980	-0.984	-0.951
Գերմանիա	-0.650	-0.477	0.037	-0.163	-0.210	-0.227	-0.216	-0.268
Հունաստան	-0.839	-0.896	-0.938	-0.998	-0.991	-0.996	-0.996	-0.996
Դանիա	-1.000	-1.000	—	-0.992	-0.984	-0.972	-0.988	-0.998
Իռլանդիա	—	-0.999	—	-0.992	—	-0.999	0.886	—
Իսպանիա	0.773	-0.925	-0.542	-0.531	-0.430	-0.237	-	-0.233
Իտալիա	-0.992	-0.811	-0.402	-0.701	-0.885	-0.924	-0.948	-0.913
Լյուքսեմբուրգ	0.270	-1.000	-0.142	0.750	-0.110	-	0.051	-0.947
Նիդերլանդներ	0.208	-0.650	0.873	0.706	0.324	0.615	0.519	0.356
Պորտուգալիա	-	-0.937	-	-1.000	-0.778	-	-0.999	-
Ֆինլանդիա	-0.991	-0.989	-0.517	-0.963	-0.996	-0.975	-0.999	-0.996
Ֆրանսիա	-0.932	-0.948	-0.918	-0.846	-0.857	-0.822	-0.791	-0.877
Շվեդիա	-1.000	-0.885	-	-0.963	-0.898	-0.971	-0.906	-0.524
Հունգարիա	-0.972	-0.651	-	-0.987	-0.945	-0.960	-0.961	-0.907
Չեխիայի Հան- րապետություն	-1.000	-0.924	-0.944	-0.870	-0.806	-0.879	-0.853	-0.865
Սլովենիա	-	-0.974	-	-0.999	-1.000	-0.976	-0.960	-
Սլովակիա	-0.126	-0.988	-0.998	-0.976	-0.976	-0.957	-0.992	-0.945
Լեհաստան	-1.000	-0.967	-0.884	-0.697	-0.962	-0.868	-0.949	-0.972

	1996	2000	2005	2008	2009	2010	2011	2012
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Բուլղարիա	-0.973	-0.833	-0.940	-0.331	-0.179	0.164	0.197	0.198
Ռումինիա	-	0.200	-0.992	-0.996	-0.998	-0.993	-0.991	-
Մալթա	-	-	-	-0.882	-0.941	-	-	-
Կիպրոս	-1.000	-	0.165	-0.691	-0.893	-0.449	-0.349	0.560
Լատվիա	-	-0.927	-	-0.793	-0.253	-0.277	-0.389	-
Լիտվա	-	-0.741	-	-0.379	-0.495	-0.486	-0.388	-
Էստոնիա	-	-0.177	-	0.255	-0.817	0.207	-0.908	-
Այլ երկրներ	-0.610	-0.538	-0.398	-0.814	-0.760	-0.713	-0.656	-0.545
այդ թվում՝								
Շվեյցարիա	-0.615	-0.444	-0.138	-0.786	-0.678	-0.747	-0.695	-0.098
Իրանի Իսլամական Հանրապետություն	-0.547	-0.465	-0.515	-0.810	-0.767	-0.411	-0.366	-0.384
Միացյալ Նահանգներ	-0.919	-0.461	-0.283	-0.703	-0.430	-0.242	-0.208	-0.244
Արաբական Միացյալ Էմիրություններ	-0.892	-0.768	-0.345	-0.961	-0.964	-0.953	-0.949	-0.676
Սերբիա	-	-	-	-0.498	-0.409	-0.281	-0.254	-
Լիբանան	-	-0.882	-	-0.955	-0.878	-0.957	-0.715	-
Հնդկաստան	-	-0.876	-0.955	-0.776	-0.769	-0.657	-0.819	-0.959
Չինաստան	-0.941	-0.809	-0.753	-0.979	-0.764	-0.757	-0.856	-0.855
Կանադա	-0.942	-0.690	-0.238	-0.349	0.385	0.383	0.614	0.100
Հարավային Աֆրիկա	-	-0.838	-	-0.996	-0.808	-0.981	-0.974	-
Եգիպտոս	-	0.696	-	-0.974	-0.794	-0.992	-0.917	-
Թուրքիա	-0.018	-0.927	-0.932	-0.983	-0.985	-0.986	-0.990	-0.991
Վրաստան	-	-0.107	0.418	-0.378	-0.482	-0.644	-0.599	0.249
Իսրայել	-	-	0.039	-0.592	-0.794	-0.214	-0.535	-0.913
Ճապոնիա	-	-	-0.945	-0.900	-0.915	-0.981	-0.915	-0.996
Կորեայի Հանրա- պետություն	-	-	-	-0.986	-0.864	-0.898	-0.592	-
Բրազիլիա	-	-	-	-0.995	-1.000	-1.000	-1.000	-1.000
Մնացած երկրներ	-0.676	-0.406	-0.293	-0.766	-0.817	-0.773	-0.703	-0.659

Աղբյուրը. Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք 2001, եր., 77 ԱԿԾ, 2001, էջ 445-447, Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք, 2004, եր., 77 ԱԿԾ, 2004, էջ 457-489, Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք, 2008, եր., 77 ԱԿԾ, 2008, էջ 455-457, Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք, 2012, եր., 77 ԱԿԾ, 2012, էջ 468-470:

Այսպիսով, վերը բերված ՀՀ-ի Մաքսային միությանը միանալու որոշման հիմքում չի կարող լինել տնտեսական բաղադրիչով հիմնավորվածությունը, այն ավելի շատ խարսխվում է քաղաքական և աշխարհաքաղաքական հանգամանքների և պայմանների վրա:

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

Համաշխարհային տնտեսության զլորբալացման և տնտեսական ինտեգրման խորացման պայմաններում մեծանում է տնտեսական միությունների դերը և ինչ-որ առումով կարելի է ասել, որ դեռևս վերջնականապես չի ավարտվել այդ գործընթացը, քանի որ կազմալուծվում են հին տնտեսական միությունները և ձևավորվում են նորերը: Ներկայումս այդպիսի իրավիճակում է գտնվում ՀՀ, որը տարիներ շարունակ կողմնորոշված լինելով դեպի ԵՄ և ինտեգրված լինելով «Արևելյան հարևանության» ծրագրում, որոշում է կայացրել ամրամագրվել մաքսային միությանը:

Հոդվածում քննարկելով և վերլուծելով ՀՀ և ԼՂՀ արտաքին առևտրի 1996-2012 թթ. զարգացումները՝ հեղինակները նկատում են, որ մշված ժամանակահատվածում ՀՀ ավելի մոտեցել է ԵՄ երկրներին և հեռացել ԱՊՀ երկրներից, միաժամանակ արտաքին առևտրաշրջանառության շուրջ կեսը պահպանելով աշխարհի մնացած երկրների հետ, որոնք չեն մտնում ԵՄ կամ ԱՊՀ երկրների մեջ:

Արտաքին առևտրի հարաբերական առավելությունների գործակիցների ուսումնասիրության արդյունքում եզրակացնում են, որ ԵՄ երկրների հետ արտաքին առևտուրը ավելի ձեռնտու է, քան մյուս տնտեսական միությունների կամ երկրների խմբերի հետ, եթե, իհարկե, խնդիրը դիտարկվում է սուկ տնտեսական բաղադրիչի տեսանկյունից:

АННОТАЦИЯ

САРГСЯН Г., МАРКОСЯН А., АВАКЯН Б. – ПРОБЛЕМЫ ВЛИЯНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКИХ СОЮЗОВ НА ВНЕШНЮЮ ТОРГОВЛЮ РА И НКР

В условиях глобализации и экономической интеграции мировой экономики, растет и роль экономических союзов, и в некотором смысле можно сказать, что этот процесс еще не закончился, потому что распадаются старые экономические союзы и формируются новые. Такова нынешняя ситуация Армении, которая будучи ориентированной на долгосрочный период в ЕС и интегрируется в программу "Восточного соседства", решила присоединиться к Таможенному Союзу.

В статье обсудив и проанализировав динамику внешней торговли РА и НКР в 1996-2012 гг., авторы отмечают, что в данный период РА значительно приблизилась к странам ЕС и отделилась от странах СНГ, и одновременно сохранила более половины внешней торговли с остальными странами мира, которые не являются членами-участниками ЕС и стран СНГ.

Исследования коэффициентов относительных преимуществ внешней торговли показывает, что внешняя торговля со странами ЕС является более выгодным, чем другие экономические объединения или группы стран.

Авторы приходят к выводу, что основой для принятия важных решений, в дополнение к политическим решениям, должны быть также обоснованы экономической целесообразностью и сравнительных преимуществ.

SUMMARY

SARGSYAN H., MARKOSYAN A., AVAGYAN B. -ISSUES ON THE INFLUENCE OF ECONOMIC UNIONS ON THE EXTERNAL TRADE OF RA AND NKR

The process of formulation of economic unions is still under way. While analyzing foreign trade development of RA and NKR in 1996-2012 the author conclude that trading with EU countries is more profitable compared to other economic unions and country groups.